

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNI TARBIYALASHDA PEDAGOGIK JARAYONLARNI TASHKIL QILISH USULLARI

Xo‘jamov Temur To‘lqin o‘g‘li

Navoiy davlat universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida jismoniy tarbiya darslarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish masalalari tahlil qilinadi. Kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarda nafaqat jismoniy tayyorgarlik, balki ijtimoiy, axloqiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada darslarni rejalashtirish, interfaol metodlar, differensial yondashuv va baholash tizimini joriy etish pedagogik samaradorlikni oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv jismoniy tarbiya darslarini shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi samarali pedagogik jarayonga aylantiradi.

Kalit so‘zlar. Kompetensiyaviy yondashuv, jismoniy tarbiya, pedagogik jarayon, interfaol metodlar, differensial yondashuv, o‘quvchi kompetensiyalari, baholash.

Bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot sharoitida ta’lim tizimi oldiga shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning mustaqil fikrlash, sog‘lom turmush tarzini tanlash hamda ijtimoiy faol pozitsiyani egallash kompetensiyalarini shakllantirish vazifasi qo‘yilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayoniga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’limning asosiy maqsadi sifatida o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini hayotda qo‘llay olish layoqatini shakllantirish, shuningdek, ularni ma’naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan barkamol etib tarbiyalash vazifalari belgilangan. Mazkur qonunda uzluksiz ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qitish tamoyillarini joriy etish alohida qayd etilgan.¹

¹ Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr.

Shuningdek, Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonunda aholi, ayniqsa yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, jismoniy tarbiya va sportni keng ommalashtirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida ko‘rsatib o‘tilgan. Ushbu hujjatda umumta’lim maktablarida jismoniy tarbiya darslarining sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarligini mustahkamlash masalalari alohida ahamiyat kasb etadi.²

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni bilan tasdiqlangan ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga mos kompetensiyalarni shakllantirish, o‘quvchilarning funksional savodxonligini oshirish asosiy vazifalardan biri etib belgilangan. Ushbu konsepsiya jismoniy tarbiya fanini ham zamonaviy talablar asosida qayta ko‘rib chiqish, dars jarayonini innovatsion va interfaol metodlar asosida tashkil etishni taqozo etadi.³

Jismoniy tarbiya darslari o‘quvchilarning nafaqat jismoniy rivojlanishini, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, jamoada ishlash qobiliyati, intizom va mas’uliyat kabi muhim shaxsiy sifatlarini shakllantirishda ham muhim o‘rin tutadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa mazkur jarayonni samarali tashkil etishning nazariy-metodik asosini belgilab beradi. Chunki bu yondashuv o‘quvchining faqat bilim egallashini emas, balki uni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olishini ta’minlashga qaratilgan.

Shunday ekan, jismoniy tarbiya darslarida pedagogik jarayonlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish, o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarziga ongli munosabatni shakllantirish, jamoaviylik va ijtimoiy faollik kompetensiyalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shu masalalarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil etiladi.

² Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonun. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (yangi tahrir).

³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasida ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”, 2020-yil 6-noyabr

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda faqat nazariy bilimlarni shakllantirish bilan cheklanmay, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Ayniqsa, jismoniy tarbiya fanida mazkur yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ushbu fan o'quvchilarning nafaqat jismoniy rivojlanishini, balki ijtimoiy, axloqiy va shaxsiy sifatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya darslari o'quvchini faol subyektga aylantiradi, ya'ni u mashg'ulot jarayonida mustaqil fikrlaydi, qaror qabul qiladi, jamoada ishlaydi va o'z faoliyatini tahlil qiladi.

Pedagogik jarayonni samarali tashkil etish avvalo darsni aniq kompetensiyalar asosida rejalashtirishdan boshlanadi. Bunda o'qituvchi an'anaviy tarzda "mavzuni o'rgatish" bilan cheklanmaydi, balki o'quvchida qanday ko'nikma va malakalar shakllanishini oldindan belgilaydi. Masalan, sport o'yinlari jarayonida o'quvchilarda tezkor fikrlash, jamoaviy hamkorlik, o'zaro hurmat va mas'uliyat kabi sifatlarini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri sifatida qo'yiladi. Dars jarayonida nazariy tushuntirishlar amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtiriladi, mashqlar ketma-ketligi o'quvchilarning yosh va jismoniy imkoniyatlarini inobatga olgan holda tanlanadi. Shu bilan birga, har bir mashg'ulot yakunida refleksiya tashkil etilishi, o'quvchilarning o'z natijalarini baholashi va xulosalar chiqarishi kompetensiyaviy yondashuvning muhim talabi hisoblanadi.

Dars jarayonida kichik guruhlarda ishlash, estafeta va sport o'yinlarini qo'llash o'quvchilarning faolligini oshiradi. Bunday metodlar orqali o'quvchilarda hamkorlik, liderlik va o'zaro hurmat ko'nikmalari shakllanadi. Pedagogik tadqiqotlarda interfaol metodlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishi va ta'lim samaradorligini kuchaytirishi ilmiy asoslangan. Shu bilan birga, differensial yondashuv qo'llanilishi har bir o'quvchining individual jismoniy imkoniyatlarini hisobga olishga imkon beradi.⁴

⁴ I.P. Podlasiy. Pedagogika nazariyasi va ta'lim samaradorligi bo'yicha tadqiqotlar.

Jismoniy tarbiya darslarida interfaol metodlardan foydalanish pedagogik jarayon samaradorligini oshiradi. Kichik guruhlarda ishlash, estafeta va musobaqa elementlarini qo'llash, muammoli vaziyatlar yaratish o'quvchilarning faolligini kuchaytiradi. Masalan, jamoa o'yinlari jarayonida taktik vaziyatlarni tahlil qilish orqali o'quvchilar strategik fikrlashga o'rganadi. Bunday yondashuv o'quvchilarda liderlik qobiliyatini, o'zaro yordam va hamkorlik madaniyatini shakllantiradi. Shuningdek, differensial yondashuvni qo'llash muhim ahamiyatga ega, chunki har bir o'quvchining jismoniy tayyorgarlik darajasi turlicha bo'ladi. Mashqlar murakkabligini moslashtirish orqali har bir o'quvchining muvaffaqiyatga erishish imkoniyati ta'minlanadi, bu esa motivatsiyani oshiradi.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida tarbiyaviy jarayon jismoniy mashg'ulotlar bilan uzviy bog'liq holda olib boriladi. Dars davomida intizomlilik, vaqtni qadrlash, mas'uliyat, qat'iyatlilik kabi sifatlar shakllantiriladi. Sport o'yinlari jarayonida o'quvchilar g'alaba va mag'lubiyatni to'g'ri qabul qilishni, sport etikasi qoidalariga rioya qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Milliy sport o'yinlari va an'anaviy harakatli mashqlarni qo'llash orqali o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat va vatanparvarlik tuyg'usi mustahkamlanadi.

Baholash jarayoni ham kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqiladi. Bunda baholash faqat yakuniy natijaga emas, balki o'quvchining rivojlanish dinamikasiga qaratiladi. Diagnostik baholash orqali boshlang'ich daraja aniqlanadi, formativ baholash jarayon davomida o'quvchining o'sishini kuzatishga imkon beradi, summativ baholash esa yakuniy natijani belgilaydi. O'z-o'zini baholash va o'zaro baholash usullarini qo'llash o'quvchilarda tahliliy fikrlashni va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan jismoniy ko'rsatkichlarni monitoring qilish va natijalarni qayd etish tizimlari jarayonni yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Pedagogik jarayon samaradorligi o'qituvchining metodik mahorati, sport jihozlari va infratuzilmaning yetarliligi, xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya etilishi hamda motivatsion muhitning yaratilishiga bog'liq. O'qituvchi innovatsion yondashuvlarni qo'llab, darsni qiziqarli va mazmunli tashkil etgan taqdirda o'quvchilarning jismoniy faolligi oshadi, sog'lom turmush tarziga ongli munosabat shakllanadi. Natijada jismoniy tarbiya darsi

shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi, uning jismoniy, ijtimoiy va axloqiy kompetensiyalarini uyg'un ravishda shakllantiruvchi samarali pedagogik jarayonga aylanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida jismoniy tarbiya darslarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlovchi samarali ta'lim modelidir. Ushbu yondashuv dars jarayonini mazmunan boyitib, o'quvchini faol ishtirokchi sifatida namoyon bo'lishiga imkon yaratadi. Natijada o'quvchilar nafaqat jismoniy mashqlarni bajarishni o'rganadilar, balki jamoada ishlash, tezkor va to'g'ri qaror qabul qilish, o'z faoliyatini tahlil qilish kabi muhim hayotiy kompetensiyalarni egallaydilar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, darsni aniq maqsadli rejalashtirish, interfaol metodlardan foydalanish, differensial yondashuvni qo'llash hamda baholash jarayonini rivojlantiruvchi xarakterga ega qilish pedagogik samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, sport o'yinlari va musobaqa elementlari orqali o'quvchilarda liderlik, mas'uliyat, intizomlilik va o'zaro hurmat kabi shaxsiy sifatlar shakllanadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya darslari o'quvchilarning sog'lom turmush tarziga ongli munosabatini mustahkamlaydi, ularning jismoniy faolligini oshiradi va o'zini-o'zi rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi. Shu bois jismoniy tarbiya fanini zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etish, o'qituvchining metodik mahoratini doimiy ravishda takomillashtirib borish hamda innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, kompetensiyaviy yondashuv jismoniy tarbiya darslarini shaxsni har tomonlama kamol toptiruvchi, ijtimoiy faol va sog'lom avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi samarali pedagogik jarayonga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr.
2. Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonuni (yangi tahrir).

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasida ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”, 2020-yil 6-noyabr.
4. Andrey Viktorovich Khutorskoy. Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi bo‘yicha ilmiy qarashlar.
5. I.P. Podlasiy. Pedagogika nazariyasi va ta’lim samaradorligi bo‘yicha tadqiqotlar.
6. Kompetensiyalar asosida ta’lim tizimi. Toshkent, 2019.
7. Jismoniy tarbiya pedagogikasi. Toshkent, 2020.
8. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2018.
9. Pedagogik nazariya va amaliyot. Toshkent, 2021.
10. Jismoniy tarbiya darslarida kompetensiyaviy yondashuv. Pedagogika va sport jurnali, 2020, №3, b. 45–52.